

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 1-35

Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi
Poetry and City: Love of Istanbul in Turkish Poetry

Selami ÇAKMAKCI

Dr. Öğr. Üyesi, K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe
Eğitimi Bölümü
e-posta: selamicak23@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-3350-0373

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 29 Nisan 2020/29 April 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 15 Haziran 2020/15 June 2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Çakmakcı, Selami (2020), Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi/Poetry and City: Love of Istanbul in Turkish Poetry, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 1-35, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.729096>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

ŞİİR VE ŞEHİR: TÜRK ŞİİRİNDE İSTANBUL SEVGİSİ

ÖZ

Şehir, kavramsal olarak kültür, insan ve mekân kavramları ile doğrudan ilişkilidir. Edebiyatımızda şehir-şiir ilişkisi denilince İstanbul akla gelir. Edebiyattan tarihe, mimariden müziğe Türk kültür ve medeniyetinin sergilendiği İstanbul, geçmişten günümüze kadar türkü, şarkı ve şiirlere konu olmuş bir şehirdir. İstanbul, hem kültürümüzün bir parçası hem de ona yön veren sosyal ve fiziki bir yapı olmasından dolayı birçok şairin ilgisini çekmiş ve sevilen bir mekân olmuştur. Şiir, yaşam ve yaşanmışlıkla sıkı ilişki içerisinde bir sanat olduğundan, birçok şair İstanbul’u şiirlerine konu etmiştir. Söz konusu şairler tarih, kültür, doğal güzellikler ve bireysel yaşanmışlıklar içeren şiirleriyle şehrin kimliğine katkı sağlamışlardır. İstanbul bu şiirler yoluyla ölümsüz bir mekân konumuna gelmiş, adeta yeniden inşa edilmiştir. İnsan mekânda yaşar, mekân ise insanla anlam kazanır. İstanbul, insan-mekân bütünleşmesinin dünyadaki örnek şehirlerinden biridir. “Yedi tepeli şehir” olarak bilinen İstanbul, tarihi süreçte bir “kült şehir” haline gelmiş ve Türk şiirinde birçok şiirin öznesi olmuştur. Sevginin öznesi de nesnesi de bu şiirlerde hep İstanbul’dur. Mekân ve insan arasından kopmaz bir bağ vardır. Bu bağın en güçlü biçimi şair ve şehir arasında ortaya çıkar. Şairin şehirle olan duygusal bağı, şehrin geçmişi ve bugününü daha iyi anlamamızı sağlar. İstanbul sevgisi konulu şiirleri kapsayan bu çalışmanın amacı Türk şiirinde şehre duyulan sevginin; tarih, kültür, doğal güzellik, özlem ve bireysel yaşanmışlık bakımından anlam katmanlarını belirlemektir.

Ahahtar Kelimeler: İstanbul, Şehir, Sevgi, Tarih, Kültür, Özlem, Doğa.

POETRY AND CITY: LOVE OF ISTANBUL IN TURKISH POETRY

ABSTRACT

The city is conceptually directly related to the concepts of culture, people and space. When we mention city-poetry relationships in our literature, Istanbul comes to mind. Istanbul, where Turkish culture and civilization are displayed from literature to history, from architecture to music, is a city that has been the subject of folk songs, songs, and poems from the past to the present. The city has attracted and it has been a beloved venue the attraction of various poets because it is both a part of our culture and a place that leads our culture. As poetry is an art in an intimate relationship with life and experience, many poets have chosen Istanbul, where they were born and raised, as the subject for their poems. Human lives in space. Space has a meaning with the human. Istanbul is one of the few examples of human integration with space in the world. Known as the “seven-hill city,” Istanbul has become a “cult city” in the historical process and become the main character of many poems in Turkish poetry. The subject and object of love are always Istanbul in these poems. There is an inseparable bond between place and human. The strongest form of this bond occurs between the poet and the city. The poet's emotional

connection with the city allows us to understand the past and present status of the city better. This study, which includes poems focusin on the love for Istanbul, aims to determine the poets' senses of love and belonging about Istanbul.

Keywords: Istanbul, City, Love, History, Culture, Yearning, Nature.

GİRİŞ

Şehir denilen yapı; tarihi, siyasi, kültürel, sosyal, mimari ve iktisadi bir bütünden oluşur. Levis Mumford'a göre şehrin dört bin yıllık bir tarihi vardır. (Sennett, 2008: 15). Ancak şehir, sadece üzerinde yaşanılan ve zaman geçirilen bir mekân değildir. Geometrik bir yapı olduğu kadar toplumsal, tarihsel, kültürel, ekonomik ve dini ritüellerin yaşandığı bir mekân olan “şehir, insan hayatını düzenleyen, yönlendiren, çevreleyen, ama aynı zamanda insan tarafından da biçimlenen en büyük yapıdır.” (Göka, 2001: 157). İnsanın yaşamını biçimlendirme özelliği de olan “şehir yerleşik hayata geçmenin üst düzey bir ifadesidir. Şehir bir yönetim ve organizasyon içinde olmaktır. Zarafettir, güzelliştir, kolaylıktır, uygarlıktır. İnsan tını en iyi şehirde cisimleşir: Bilim, felsefe, sanat, mimari, estetik, edebiyat, şiir en iyi şehirde varlık kazanır.” (Taşdelen, 2009: 28). Fetihten sonra Türk-İslâm aleminin sembol şehirlerinden biri konumuna gelen İstanbul, tarihimizin, kültürümüzün ve sanatımızın biçimlendiği bir şehir konumuna yükselmiştir.

Şehrin oluşumunda birçok kültür ve medeniyetin harcı vardır. İstanbul, Doğu-Batı kavşağında bir şehir olarak yaklaşık üç bin yıllık bir tarihe sahiptir. Yüzyıllar boyunca farklı güçlerin sahip olmak için kendini sınavdığı bir mücadele şehri olmasına karşın, 1453 yılında Sultan II. Mehmet tarafından fethedilerek Türklerin eline geçen İstanbul, fetihten günümüze kadar kültür, sanat, edebiyat hareketlerinin temel mekânı haline gelmiştir. “Türklerin İstanbul’u fethi Osmanlı tarihinde olduğu kadar Türk şiiri üzerinde de etkili olmuştur. Böylece Osmanlı tarihinde İstanbul’un başkent oluşu ile Divan Şiirinde İstanbul dönemi başlar. Şairler yüzyıllarca, İstanbul’u doğal güzelliklerine şiirler yazar. Ne var ki bu şiir, genellikle somut yaşamdan değil, mazmunlardan, kalıplardan çıkış yapan, İstanbul’un doğal güzelliklerini yansıtmayı aşamamış bir şiirdir. (...) Bütün bu süreçte yüzlerce yıl şiirin fonu İstanbul’dur.” (Çankaya, 2016: 87). Bu bağlamda insanları birçok anlamda kendisine hayran bırakan İstanbul, Türk edebiyatında tartışılmaz bir yere sahiptir. Romandan hikâyeye, şiirden denemeye kadar edebiyatın birçok ölümsüz eseri İstanbul bağlamında vücut bulmuştur. Le Corbusier’in “yeryüzü cenneti” (Oktay, 2002: 225) diye nitelediği şehir, Divan şiirinden günümüze kadar birçok şaire ilham kaynağı olmuştur. “Tükler İstanbul’u fethedince şehrin şiirsel güzellikleri görünür

4/ Selami Çakmakcı, “Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi” (1-35)

olmuş ve sayısız şiir İstanbul adıyla taçlanmış (...) şehri konu alan on iki adet müstakil şehrengiz kaleme alınmıştır.” (Pala, 2015: 196-197).¹

Fatih Sultan Mehmet, bu şehre olan sevgisini edebiyatımızda ilk dillendiren şairdir. Şehrin kapısını açtığı gibi Türk şiirinde de İstanbul sevgisi konulu şiirlerin kapısını o açar. Bir gazelinde; “*Bir güneş yüzlü melek gördüm ki âlem mâhıdır*” (Çelebi, 2002: 19) diyerek kendisiyle özdeşleşen bu şehri doğal güzelliğiyle idealize eder. Fatih Sultan Mehmet bir başka gazelinde ise “*Kevser’i anmaz ol içdüğü mey-i nâb-ı içen*” (Çelebi, 2002: 20) diyerek şehrin sahip olduğu doğal güzelliğin ayrıcalığını dile getirir. İstanbul, Lale Devri şairlerinden Nedim’in de vazgeçilmez sevgilerinden biridir. Şehre aydınlık pencereden bakan şair bir kasidesinde; “*Bu şehir-i Sutanbûl ki bî-misl ü behâdır / Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır/Bir gevher-i yekpâre iki bahr arasında / Hurşîd-i cihantâb ile tartılsa sezâdır*” (Çelebi, 2002: 93) diyerek İstanbul’un her anlamda paha biçilmez dünyasını ifade eder.

Medeniyetlerin ve kültürlerin buluştuğu İstanbul, tarihi, kültürel, dini ve doğal estetiğiyle Türk edebiyatının kalbinin attığı şehirdir. İskender Pala’nın deyimiyle; “*Türk kültürünün bütün zamanların en muhteşem kültür mekânı olması*” (Bilgili, 2015: 391) nedeniyle, İstanbul yüzlerce şairin ona olan sevgisini dile getirmesine vesile olmuştur. İstanbul, modern zamanlarla birlikte hızla şehir özelliğini yitirerek kentleşmeye doğru evrilse de eskimeyen ve değişmeyen yönleri, olumlu değerleriyle şiirimizin asli konu ve temaları arasında yer almış ve Türk şiirine renk katmıştır.

1. Tarih ve Kültür Şehri İstanbul

İnsanın yeryüzündeki etkinliklerinden biri de “mekân üretimi”dir. Şehir, insanoğlunun mekân üretiminin sonucunda meydana gelmiş tarihi, kültürel, mimari ve toplumsal bir yapıdır. “*Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal olanla tarihseli birbirine bağlar.*” (Lefebvre, 2014: 25). Bu nedenle İstanbul birçok şairin tarih, kültür, doğal güzellik ve yaşanmışlıklarıyla aidiyet duygusu yaşadığı, Türk-İslam medeniyetinin hatırlama nesnelereyle dolu kültürel bellek şehridir.

Tarih, sadece müzede sergilenecek nesnelere dizgesi veya kronolojik bir zaman dilimi değildir. “*Tarih bilinci, ya da ‘tarih duygusu’, geçmişin olayları ve kişileri ile bağı koparmamak, hatırlamak ve anlatmak(tır).*” (Assmann, 2018: 74). Yahya Kemal’in tarih bilinci “hatırlama” ve “anlatma” üzerine kuruludur. Bu özelliğini şiirleri ile tarih sohbetlerinde görmek

¹ Divan şiirinde İstanbul sevgisini konu alan şiirler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz., Asaf Halet Çelebi, 2002, *Divan Şiirinde İstanbul*, Hece Yayınları, Ankara.

mümkündür. Tarih bilinci, geleneğin devam ettirilmesinde ve geleceğin şekillenmesinde rol oynayan bir düşüncedir. T. S. Eliot, “*geleneğe sahip olmak için önce ‘tarih şuuru’ geliştirmeye ihtiyaç vardır. (...) Tarih şuuru, sadece “geçmiş”in geçmişliğini bilmek değil, fakat onun “hal”de de var olduğunu anlamak demektir. (...) geçmişin “hal” içinde varlığını hissetmek ebediyeti, sınırsız, sınırlı olanda, yani bugünde bulmak, bu beraberliği hissedebilmek bir yazarı gelenekçi yapar.*” (2012: 172) der. Yahya Kemal’deki tarih şuuru onun geleneğe bakışında belirleyici olmuştur. İstanbul’un semtlerini sürekli dolaşarak şehrin hem bugünü hem de geçmişini tarihi ve kültürel manada kavramaya çalışan şairin, bu bakışında çocukluğunda Üsküp’ten İstanbul’a gelmesi, oradan Paris’e giderek yaklaşık on iki yıl bu şehirde kalması ve tekrar İstanbul’a dönerek burada yaşamını devam ettirmesi etkili olmuştur. Üsküp, şairin dini terbiyesini aldığı, Paris köklerine dönmeyi öğrendiği, İstanbul ise Türklüğünü hissettiği, tarih, vatan, millet ve dil sevgisini kazandığı bir şehirdir.

Yahya Kemal’in şiirlerinde İstanbul ile kendi ruhu arasında inanılmaz bir uyuma vardır. Bunun asıl sebebi bu şehrin tarihimize ve kültürümüze ev sahipliği yapıyor olmasıdır. “*Yahya Kemal, bir İstanbul şairi. Çünkü söyleyeceklerinin neredeyse hemen hepsini bu kent üzerinden veya bu kente seslenerek söylüyor.*” (Karaca, 2004: 50). İstanbul’da yaşamakla beraber İstanbul’u yaşayan biri olan şair, “*Türk’ün hülâsası*” olarak kabul ettiği bu şehirde tarihi olanla kültürel olanı birlikte görmekten heyecan ve mutluluk duyar. Yahya Kemal’e göre “*İstanbul bütün bir vatan demektir; Türk dehasının yarattığı bir harikadır. İstanbul, din, sanat, kültür, mimari ve öteki bütün güzellik unsurlarına kucak açmış hâliyle, vatanın bir sembolüdür; kültür ve medeniyetimizin bir özü, bir muhassasıdır, millî şahsiyetimizin bir ifadesidir.*” (Özbalcı, 1996: 239). İstanbul, Yahya Kemal’in Türkün varoluş macerasını duyduğu özel bir şehirdir. Şehri genel anlamda tarihi, kültürel ve estetik düzlemde duyan şairin, şehre duyduğu farklı sevginin nedeni bütün mekânlarıyla “geçmiş”i kendisinde saklıyor olmasıdır. İstanbul’un her semtinde ayrı bir güzellik bulan şair, *Bir Başka Tepeden* adlı şiirinde “*bir şehri tümüyle yaşamış bir kişilik*” (Hançerlioğlu, 2017: 103) olarak bu büyüleyici şehirde yaşamının zevkini şöyle dile getirir:

“Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!

Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.

Ömrüm oldukça gönül tahtına keyfince kurul!

Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer

Nice revnaklı şehirler görünür dünyada,

Lakin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.

Yaşamıştır derim en hoş ve uzun rüyada

Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan” (Beyatlı, 2014: 12)

Yahya Kemal’in “serviler şehri” İstanbul’a olan sevgisinin bir başka nedeni; “*bu şehrin dehasını duymuş olmasıdır. Adını İstanbul’a bağlamış hiçbir sanat adamı, onun kadar İstanbul’u tarihi ve talihiyle benimsememiştir. Denilebilir ki o, bu şehri ve onun zamanlarını şahsi bir macera gibi yaşamıştır.*” (Tanpınar, 2006: 210). Paris’ten döndükten sonra ölümüne kadar evinin hiç olmadığı bilinen “*evsiz şairimizin evi İstanbul*” (Erol, 2009: 110) olmuştur.

Schiller, sanatın (şiirin) özünde barındırdığı güçler vasıtasıyla maddeye üstün geleceğine inanır. (Cengiz, 2010: 53). Yahya Kemal’in tarih, kültür ve millet şuuruna varmasında Fransa’da bulunduğu yıllarda edindiği fikirler etkilidir. Julian Camille’in “*Fransız milletini bin yılda Fransız toprağı yarattı.*” cümlesi, millet ve vatan kavramlarına bakışını belirlemiş ve bu düşünce onun “kökler”ine dönmesini sağlamıştır. Bu farkındalık şairin mekâna bakışını da belirlemiştir. Bu nedenle mekân, Yahya Kemal’in şiirlerinin anahtar kavramlarından biridir. Mekân onun geçmişle, tarih ve kültürle münasebet kurmasını sağlar. Sık sık gezdiği şehrin sokaklarında geçmişe odaklanan şairin *Atik-Valde’den İnen Sokakta* şiiri de millî ve manevi kültürü mekânda görmenin duygu ve heyecanını konu alır. Şiire konu olan sokak İstanbul’daki millî ve manevi ruhun bütün canlılığı ile devam ettiği mekânlardan biridir. Şair, manevi iklimin kendisini çepeçevre kuşattığı bu sokaktan geçerken adeta bir rüya hali yaşar. Kendisine bu şiiri yazdıran şey, “*Ezansız Semtler*” adlı yazısında belirttiği gibi; çocukluğunun Üsküp’ündeki ezanların okunduğu sırada evlerde oluşan “*ruhanî sessizlik*”tir. Bir iftar vaktinde bu sokaktan geçerken top sesiyle birlikte okunan ezan sesinde Üsküp’teki minarelerden yükselen ezan sesini hatırlar. Şair, iftar vaktinde söz konusu sokaktan geçerken gördüklerini şöyle tasvir eder:

“İftardan önce gittim Atik-Valde semtine,

Kaç def’a geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,

Sessizdiler. Fakat Ramazan mâneviyyeti

Bir tatlı intizâra çevirmiş sükûneti;

(...)

Bir top gürültüsüyle bu sâhilde bitti gün.

*Top gürleyip oruç bozulan lâhzadan beri,
Bir nurlu neş'e kapladı kerpiçten evleri.
Yârab nasıl ferahlı bu âlem, nasıl temiz!*

*Tenhâ sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz.
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı*

Hadsiz yaşattı rûhuma bir gurbet akşamı.” (Beyatlı, 2014: 19)

Şairin bir kimlik mekânı olarak gördüğü “Atik Valde”, İstanbul'daki Türk-İslam kültürünün manevi sırlarını da içermektedir. Sokak, dış yaşamın sahnesi olmakla beraber burada yaşananlar mana itibarıyla milletimizin değerleriyle iç içe olduğunu göstermektedir. Şairin iftar vaktinde bu sokakta yaşadığı manevi duygular ile, “*dinin insanlar arasındaki birlik ve bütünlüğü temin eden önemli bir unsur olduğu vurgulanıyor.*” (Buttanrı, 1997: 79). Yahya Kemal'in söz konusu sokağa ilişkin tasviri oldukça gerçekçidir. Çünkü şiiirde anlatılanlar ile iftar vaktinden önceki zaman diliminde yaşananlar birbiriyle uyumaktadır. Oruçlu olmanın verdiği “süzülmüş benizler”, “sessizlik” ve ezandan sonra meydanın bomboş kalması, iftar vakti öncesinin gerçek görüntüsüdür. Fakir de olsa bu sokağın insanları iftardan önceki koşuşturmaları ile tarifsiz bir manevi hazzın doruğundadırlar. Şairin tek üzüntüsü ise oruçlu olmadığı için kendisinin bu manevi hazdan yoksun olmasıdır. Ancak bu manzarayı görmek bile onu mutlu etmeye yetmiştir.

Hayâl gücü insandaki kötümserliğin de iyimserliğin de kaynağıdır. Yahya Kemal Beyatlı, şanlı geçmişin varlığını her an duyumsayarak şimdiki zamanda hiçbir zaman kötümserliğe kapılmaz. Şehir fizikî olarak değişse bile şair, onu var eden gerçek ruhu mekânda görür. Bir kültür ve sanat insanı olan Yahya Kemal, kültürün simgeleriyle dolu bu şehre bedenle değil duyguları ile bağlıdır. Bu nedenle İstanbul, Yahya Kemal'in görmeden de varlığını gönlünde hissettiği bir şehirdir. Çünkü İstanbul, mimarisi, tarihi ve kültürü ile şairi sürekli kendisine çeken bir şehirdir. Özellikle mensubu olduğu milletin öz değerlerini hatırladığı bu şehri gurbette daha çok hatırlar. İstanbul sevdalısı olan şair, gurbette olduğu zamanlar şehir gözünden kaybolursa bile gönlünden kaybolmasına izin vermez. Şair *Hüzün ve Hatıra* adlı şiiirinde şehrin kültürümüzde önemli yeri olan değerlerini hatırlar:

“Aksetti bir dakika uzaktan hayalime

Tenha Emirgân'ın Çınaraltı'nda kahvesi,

Poyrazla söyleşir gibi yaprakların sesi.

Hem başka hem de hayli yakın karşı mabede,

Mermerle kaplı çeşmede, mevzun kitâbede,

Baktım Yesâri hatlarının bir nefisine,

Daldım coşup giden denizin mûsikîsine.” (Beyatlı, 2014: 67)

Yahya Kemal’e göre kültürümüzün önemli taşlarından biri musikidir. “Şiirde bir kelimenin, bir dil ve medeniyetin bütün tarihine ışık tuttuğu anlar vardır.” (Eliot,1983: 132). Bu nedenle kültürümüzün taşıyıcılarından olan musiki, onun şiirinin anahtar kavramları arasındadır. “Bizim romanımız şarkılarımızdır.” (Tanpınar, 2014: 29) sözü şairin musikiye verdiği değeri gösterir. Onun İtrî (Buhurî- zâde Mustafa Çelebi Efendi) hayranı olduğu bilinir. Musikimizde özel bir yeri bulunan bu bestecinin “mahur beste”leri şairin manevi duygularla temasını sağlar. “Bizim türkülerimiz müzik olmaktan öte, notaya dökülmüş tarihtir, yanına saz katılmış romandır.” (Tunceroğlu, 2008: 55). *Yol Düşüncesi* adlı şiirinin aşağıdaki dizelerinde musiki ile ezan sesinin şairin iç dünyasında bütünleştiği görülür:

“İçimde dalgalı Tekbir’i en güzel dinin

Zaman zaman da Nevâ-Kâr’ı doğsun İtrî’nin.” (Beyatlı, 2014: 48)

Ezan sesinde ve İtrî’nin musikisinde kendi medeniyetimizin ve kültürümüzün sesini duymak şaire sonsuz bir neşe verir. Ahmet Hamdi Tanpınar; şairin İtrî’nin “Nevakâr” makamına karşı özel bir ilgisi olduğunu; “Eser çalındığı müddetçe genişçe bir koltukta, sol eli her zaman olduğu gibi kalın bastonuna dayanmış ve bütün vücuduyla çok büyük bir ağacın önünde, akan suya eğilmiş gibi musikiyi ve onu bize acayip cüssesinden gönderen gramofona eğilmiş, sessiz sedasız dinledi.(...) ‘Eser bitince bir daha çal Selahattin Bey’ dedi. Ve tekrar aynı dikkatle dinledi. Odayı İtrî’nin musikisi ve onun dikkati beraberce doldurmuştu.” (Tanpınar, 2006: 380) şeklindeki cümlelerle anlatır.

Şehir, kimlik ve mekân demektir. “Mekân, sadece üzerinde yaşanılan alan değildir. Mekân da canlıdır; toplumsal olarak üretilir ve kendisi de anlam- değer üretir. Bu yönüyle mekân, üzerinde hatıraları taşır, hafıza ile iç içedir.” (Salman, 2015: 221). Paris’te Batılı sanatçıların kültür bağlamında “köklerine dönme”yi çok önemsediklerini gören Yahya Kemal, bu anlayışı benimseyerek İstanbul’a döner. “Mektepten memlekete dönmek” olarak adlandırılan bu anlayışın asıl amacı kültürde sürekliliği sağlamak ve gelenekle bağları koparmamaktır. Yahya Kemal, tarih ve kültüre gelenek ve medeniyet esaslı baktığından şiirlerinde mekânın tartışılmaz bir yeri vardır.

Özellikle dinî mekânlarda tarihimizi, kültürel estetiğimizi ve manevi değerlerimizi bir arada görür. Şair, *Süleymaniye’de Bayram Sabahı* adlı şiirinde, “*İslam dünyasının dinî egemenlik sembolü*” (Tuluk, 2009: 73) olan bu tarihsel yapıda kültürel belleği görmenin hazzını metne taşır. Kültürel bellek görevi gören ve şehrin anlam haritasında tartışılmaz bir öneme sahip olan Süleymaniye Camii, fiziksel bir yapı olmaktan çok “*toplumsal mekânla toplumsal zamanın*” (Lefebvre, 2014: 22) bütünleştiği bir mekândır. Osmanlı Devleti’nin “altın çağ” denilen döneminin de simgesi olan bu yapı, maddeden çok mananın yaşadığı bir kimlik mekânıdır. Şairin, şehirde manevi imajıyla bir simge olan bu mekân karşısında tarih, kültür ve dini anlamda heyecanın doruğuna çıktığı görülür:

*“Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.
Tanrının mabedi her bir tarafından doluyor,
Bu saatlerde Süleymaniye tarih oluyor.”* (Beyatlı, 2014: 3)

Süleymaniye Camii, zamanın mekân içerisinde yaşamaya devam ettiği bir mekândır. Mekân karşısında büyük bir vecd yaşayan şairin odaklandığı asıl şey; tarihi ve kültürel geçmiştir. Şanlı geçmişin millî romantik bir dille yansıdığı yukarıdaki dizelerde mekân, zamana tanıklık etmektedir. Şimdiki zamanın geçmişin üzerinde yükseldiğini düşünen şair, kültürel devamlılığın bu yapı aracılığıyla yaşadığını hissetmektedir. Mekân aracılığıyla geçmişin inşasında yer alan değerleri hatırlamanın zevkini duyan şair, bu maddi ve manevi yapıda vatani ve milleti temsil eden değerleri birlikte görür. “*Yahya kemal tarih içinde Türklüğü ararken bu tekevvünün coğrafyayı vatan halin getirdiği, farklı unsurların da kolektif ruhun varlığında eridiğini şair hassasiyetiyle sezen ve gören insandır. (...) İstanbul’dan hareketle hem kolektif ruhun tezahürlerini hem de bize has sesi ve duyarlılığı mısralaştırır. Mekânın sunduğu çağrışımlardan hareketle Ahmet Yesevi’den günümüze Türkiye Türklüğünün tekevvününü modern destan şairi hassasiyetiyle yorumlar. Onun için, mekân tekevvünün sahnesidir.*” (Aktaş, 2011: 325). “Bizi biz yapan değerler”i temsil eden bu yapı, aynı zamanda toprağı vatan yapan ve bir insan topluluğunun millet olmasını sağlayan sınırları da içermektedir.

Türk-İslam estetiğinin ve kültürünün mekândaki yansıması olan minare ve kubbeler, İstanbul’un görsel ve manevi çehresine anlam katan başlıca dini sembollerdir. Bu semboller, İstanbul sevgisinin dile getirildiği birçok şiirin merkezi motifleri olarak şehirdeki Türk-İslam medeniyetinin canlı bir tanığıdır. Türk-İslam medeniyetinin önemli şehirlerinden biri olan İstanbul, minare ve kubbeleriyle bu kültür ve estetiğin bir parçasına dönüşmüş, böylece anlam ve değer alanını genişleten bir mekân haline

gelmiştir. Nevzat Yalçın’ın *İstanbul’a Doğru* adlı şiirinde minare ve kubbeler, şehrin Türk-İslam kimliğinin temel sembolleri konumundadır:

“*Hilâlli kubbeler, eski saraylar ve dualarla bütün*

İstanbul, minarelerle elif elif, Türkün” (Kabaklı, 2004: 335)

Minare ve kubbeler, Türk-İslam dünyasında şehir dekoruna anlam katan dinî sembollerden biridir. İslami gücün göstergesi olan ve şehrin dini simgeleri arasında yer alan minare ve kubbeler, birçok şairin İstanbul’da manevi değerlerle bağ kurmalarını da sağlar. Yukarıdaki dizelerde şairin bu dinî sembollere odaklanmış olması şehirle kurduğu manevi bağın da göstergesidir. Tarihi, kültürel, mimari, estetik ve dini boyutta İstanbul’un Müslüman-Türk kimliğinin asli simgesi olan “elif elif minareler”, şiirde “*sonsuzun sembolü*” (Ayvazoğlu, 2015: 111) durumundadır. Faruk Nafiz Çamlıbel’in *İstanbul* adlı şiirinde de şehrin görüntüsünde odaklandığı şey minarelerdir. Minareler, bu şiirde de “sonsuzluğun sembolü” özelliğiyle karşımıza çıkar. Çamlıbel, şehri süsleyen minarelerin ruhani boyutuyla bütün beldeyi çepeçevre sardığını düşünür:

“*Tasavvur ettiği gökler kadar beyaz, nârin*

Minarelerle müzeyyen, sevimli bir belde” (Ercan, 2010: 47)

Baştan sona İstanbul’un tarihi, kültürel ve doğal sembolleriyle dolu Necip Fazıl Kısakürek’in *Canım İstanbul* başlıklı şiiri İstanbul sevgisini dile getiren şiirler arasında çok özel bir yere sahiptir. Bu şiirde de Müslümanlar’ın İlahî güç karşısındaki aciziyetini ve ona ulaşma arzusunu da ifade eden minareler, İstanbul’un silüetinin dikkat çeken sembolüdür. Minarelerin, İslam dininin şehirdeki temel sembollerinden biri olduğu şiirdeki “şahadet parmağıdır göğe doğru minare” dizesiyle sezdirilir:

“*Pırlantadır kubbeler, belki bir milyar kırat...*

Şahadet parmağıdır göğe doğru minare;

Her nakışta o mânâ: Öleceğiz ne çare?

(...)

Gecesi sümbül kokan

Türkçesi bülbül kokan,

İstanbul,

İstanbul... ” (Ercan, 2010: 52)

Necip Fazıl, *Canım İstanbul*'da “yedi tepe” imgesi ile Eyüp, Adalar, Topkapı, Kadıköy, Boğaz, Çamlıca, Üsküdar, cumbalı evler, ahşap konaklar gibi mekân ve varlıkları bir arada anarak İstanbul'u adeta kalemiyle ölümsüzleştirmiştir. Şaire göre şehrin en farklı kültür öğelerinden biri de burada konuşulan Türkçe'dir. “*İstanbul Türkçesi; Türkçenin hası, imparatorluğun edebî ve resmî dili olarak kabul edilir.*” (Ortaylı, 2019: 31). Mehmet Kemal de İstanbul'a olan hayranlığını şehrin çok kültürlü yapısına yer vererek dile getirir. *Der Vâsıf-ı Sitâyîş-i İstanbul* şiirinde şehrin kurşun kubbeler, güvercinler, serviler, minareler, şarkılar, aşklar ve gemiciler şehri olduğundan bahsederek şehirdeki kültür çeşitliliğine vurgu yapar. Şehirdeki farklılıkları bir güzellik_olarak gördüğü gibi olumsuzluklara da iyimser bakan şair, bu şehirde bir insanın hüznünlü olmasının mümkün olamayacağını düşünür. Şehri “mamur” bir belde olarak gören şair, “Sakinleri kâfir olmuş İslam olmuş ne çıkar” diyerek insanlarına da hiçbir ayırım gözetmeden sevgi duyar. Semtleri, halkı, evleri ve sokaklarıyla İstanbul'un yaşanılabilir bir şehir olduğunu şöyle ifade eder:

*“Yolları var kaldırımın parke asfalt dolanır
Sakinleri kâfir olmuş İslam olmuş ne çıkar
Hepsi insan hepsi cana yakındır
Ben ol şehre hayran oldum tutuldum
Zira İstanbul büyüktür.”* (Ercan, 2010: 75)

Yavuz Bülent Bakiler de *İstanbul* başlıklı şiirinde masal güzelliğindeki bu “sular şehri”ne canevinden bakarken gözü ve kalbi İstanbul'daki Eyüp Sultan, minare ve dua gibi İslamî mekân ve semboller üzerindedir:

*“Can evimden baktım sana İstanbul!
Rüzgârların anamın duası kadar serin.
Beyaz şamdanlar gibi yükseliyordu
İnce kalem kalem minarelerin
Dualarda sımsıcak Eyüp Sultan”* (Kabaklı, 2004: 353)

İstanbul'a nostaljik bakan şair, şehri bütün unsurlarıyla adeta “masal güzelliği”ne sahip bir mekân olarak tasvir eder. “*Nostalji, var olandan ve şimdiden geçmişe yönelen ve geçmişi yaratan bir aşkınlığı öne sürer.*” (Dursun, 2000: 204). Mekânda maddî ve manevî olana bir bütün olarak bakan şair, Türklüğün ve İslamiyet'in izlerini taşıyan simgeleri metne taşıyarak şehrin kimliğindeki temel taşları vurgulamak ister. Eyüp Sultan,

Bayezid Camii, Üsküdar, Emirgan, saraylar, yalılar, türküler şehrin tarihi ve kültürel kimliğinin en önemli parçalarıdır. Yavuz Bülent Bakiler’in “yurdun bu destan şehri”ne olan sevgisi o kadar büyüktür ki çeşmelerinin taşını öperek sevgisini dışa vurur. Mustafa Necati Karaer’de *İstanbul Olmak* adlı şiirinde İstanbul’u sevgilisi olarak hayâl eder. Şehrin doğal güzellikleriyle bütünleştiği sevgilinin ellerini Bebek’te, yüzünü ise Küçüksu’da görür. Sevgilinin üzerindeki bluz da İstanbul’un denizinin rengini almış haldedir:

“Bebek’te ellerin, Küçüksu’da yüzün,

Sırtında deniz mavisi bluzun:

Kavak ağaçlarınca ince uzun

Bir İstanbul sabahında seni buluyorum” (Ercan, 2010: 91)

Atilla İlhan, *İstanbul Ağrısı* (Behramoğlu, 1997b: 566-568) başlıklı şiirinde çelişkili duygular yaşayan bir ruh haliyle şehrin olumsuzluklarını dile getirir de, şiirdeki “Sana taptık ulan / unuttun mu / sana taptık” ifadeleri gizli bir İstanbul hayranlığının diyalektik ifadesidir. Gültekin Samanoğlu ise *İstanbul Aşkına* (Kabaklı, 2004: 333) adlı şiirinde “İstanbul’u sevmek Tanrı saygısı” diyerek şehre olan sevgisine kutsi bir özellik katar.

Şair Sefa Kaplan, *İstanbul’u Yaşamak* adlı şiirinde şehre tarih ve kültür penceresinden baktığında; odaklandığı şeyler yine şehrin tarihi ve kültürel sembolleridir. Ona göre gönül köprüleri kurmak şehrin insanının en temel özelliği olmakla beraber şehrin asıl sembolleri Mimar Sinan’ın minareleri ile kubbeleri ve Boğaz Köprüsü’dür. “Yedi tepeli” şehrin her bir tepesinde taç gibi durmakta olan Sinan’ın minare ve kubbeleri, insan elinden çıkmasına rağmen şehrin ruhunu oluşturan yapılardır. “*İnsanlığın gelişiminin devamı için gerekli olan ‘içsellik’ kentte en çok da kutsal bölgede, içsellik hareketine geçirmeye yardımcı olacak kolektif bir biçim bulmuştu(r).*” (Mumford, 2019: 63). Şair, çini, kubbe, musiki ve mimari gibi Türk sanatlarına da göndermelerde bulunarak Yahya Kemal gibi şehri “Türk İstanbul” yapan ruhu dile getirmeye çalışmıştır. Şaire göre kemerli bir taş köprüünün her bir taşı konumundaki “minare ve kubbeler” şehrin kimliğini hatırlatan, anlam alanını genişleten, kendi düşünüş ve yaşayışımızın sembolleridir. Şiirde tarihsel gerçekliğimizi de yansıtan bu sembollerden başka Türk’ün kültür ve sanat alanındaki macerasını anlatan Yahya Kemal Beyatlı, A. Hamdi Tanpınar, Mimar Sinan ve İtrî de, şehirle bütünleşmiş simge şahsiyetler olarak metne taşınmıştır. Aşağıdaki dizelerde yer verilen “çini”, “kubbe”, “deniz”, “yedi tepe”, “Sinan” ve “İtrî” aynı zamanda şehrin maddi ve manevi harcındaki varlık ve kişilere bir göndermedir:

“Boğaz Köprüsü kurulur Asya ile Avrupa arasında

Ben gönül köprüleri kurarım.

*Çinilerde mermerlerde, kubbelerde, denizlerde
Yürek yürek atan İstanbul'u duyarım.*

*Gerçi görmedim hâtıraların ürkek beldesini
Ama, Yahya Kemal'le, Tanpınar'la Boğaziçi'nde yaşarım*

.....
*Yedi tepeye inat minareler kurmuş Sinan
Sinan'ın dilini İtrî'den sorarım.” (Kabaklı, 2003: 358)*

Görüldüğü gibi şehri kültürel ve estetik boyutta algılayan Sefa Kaplan, şehirdeki birçok mekân ve insanı İstanbul'un tarih ve kültürünün birer parçası olarak görür. İstanbul'un kültür taşıyıcıları olan bu mekân ve insanlar, kent olgusunun getirdiği olumsuzluklara rağmen İstanbul'un şehir kimliğini sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

Bütün şehirlerimizde bir parça İstanbul olduğunu düşünen Gürbüz Azak, *İstanbul* başlıklı şiirinde “serviler ve minareleri” şehrin bir parçası olarak görür. Metinde doğal olanı temsil eden serviler, mezarlıkların simgesel ağacıdır. Mezarlıkların sükûneti İstanbul'un tarihi ve kültürel dokusunun bir parçasıdır. İstanbul'un her semtinde yer alan mezarlıklar aslında hayatın ölümle iç içe olduğunun da bir işaretidir. “*En şairâne millî anıt*” olan ve *Türklerin ölümlerine gösterdiği bir işaretin göstergesi olan İstanbul'un her yanına dağılmış Türk mezarlığı dünyanın hiçbir yerinde bulunmaz.*” (Kos, 2019: 207). Şiirde minareler ise, insanın madde yoluyla Allah'ın yönelişini sembolize eder. Minareler, ilahî güce yönelişte “*hem bir iman hem de bir hükmetme organı olan gözler*” (Sennett, 2013: 25) yoluyla insana Allah'a iman etmenin görsel zevkini yaşatır:

“Hangi şehrimize baksam

Yer yer İstanbul

Servilerimiz var, minarelerimiz” (Kabaklı, 2004: 355)

Şehri ruhsal ve doğal yönleriyle bir bütün olarak gören İlhan Geçer de *Yaz Akşamında İstanbul* adlı şiirine ruhsal yapılardaki güzellikleri dile getiren satırlarla başlar:

“Cami avlularında dualar sinmiş kuşlar

Gün vuran kubbeler altın yaldızlı fanus

Tepelerde sarışın bir rüya Temmuz

(...)

Servilerden bir hüznün eser; Eyüb'e” (Ercan, 2010: 64)

İstanbul'un kültür merkezlerinden olan “*Eyüp Sultan, padişahların cülûs merasimlerinin yapıldığı mukaddes bir semt olduğu gibi, ismini aldığı Eyüp Sultan Hazretleri'nin de makamıdır. Çocukların cennet tasavvurunu oluşturan, ümit ve neşelerinin kaynağı oyuncakların üretildiği ve satıldığı bir bayram yeri; gelinlerin ziyaretgâhı, dünyayı güzelleştiren çiçeklerin üretildiği bir çiçekçilik merkezi, saf, temiz geleceğe yönelik ümitleri dolu insanların, gelinlerin, çiçeklerin, safiyetin ve temizliğin merkezi Eyüp Sultan, bu değerleriyle birlikte beş asır yaşamıştır.*” (Cansever, 2011: 49). Ziya Osman Saba'nın *Toprağım* (Saba, 2017: 39) adlı şiirinde, anne ve babasının mezarlarının Eyüp Sultan'da olması, şairin bu semte ruhsal olarak bağlanma sebepleri arasındadır.

Sezai Karakoç, bir yazısında “*şehirlerin kapalı ve kirlenmiş havasına, taze dağ havası getirmek, işte hevesimizin özü.*” (Özdenören, 2016: 199) der. İstanbul, Sezai Karakoç'un yıllarını geçirdiği bir şehir olduğundan burası onun için bir “alinyazısı”na dönüşmüş ve Türk-İslam medeniyetinin yeniden “diriliş”ine tanıklık edeceği bir kültür şehri olarak zihninde yer etmiştir. *Alinyazısı Saati* şiirinin sekizinci bölümü özellikle İstanbul'un kültür katmanlarının ve şehre duyduğu özel ilginin dile getirildiği bir bölümdür. Ona göre İstanbul, acıyı da tatlıyı da içinde barındıran bir şehir olmasına rağmen dünyadaki bütün şehirlerden üstündür. Karakoç İstanbul'u, karanlıklar içerisinde kalmış dünyayı aydınlatabilecek tek şehir olarak gördüğünden şehre, “dirilişin sahnesi” olarak bakar. Ancak o, İstanbul'un eski değerlerini kaybetmesinden de yakınır. Karakoç, sadece İstanbul'un değil, tarihimizin ve ataların manevi mirasını yüklenmiş diğer şehirlerimizin de anlamlarını hızla yitiriyor olmalarından rahatsızlık duyan bir şairdir. (1999: 261). Bu nedenle İstanbul'un silkelenip yeniden eski İstanbul olmasını, böylece şehrin “alinyazısı”nı değiştirmesini ister. Şaire göre İstanbul, şekil olarak bir değişime uğrasa da özünde ve ruhunda bir değişim olmayacak ve hiçbir zaman değerini kaybetmeyecek bir mücevherdir. Şehrin olağanüstü güzelliğini “Yeryüzüne ayı indir o bir şehir olsun” dizesiyle özetleyen şair, “Bağdat'tan dal, Şam'dan yaprak, Diyarbekir'den çizgi” taşıyan İstanbul'un “İslam milletinin dirilişi”ne tanıklık edeceğini düşünmektedir. Karakoç, “Bağdat'ın dervişlik ortağı”, “Şam'ın kılıç kardeşi” bu “başkentler başkenti”nin ve “medeniyetler başşehri”nin, “ölümün ötesindeki güzellik”e sahip güzelliğine duyduğu sevgiyi şöyle dile getirir:

“Kutsallığın ballı biberli çilekli çile kevserini

İstanbul'dur bu otuz yıl kana kana yaşadığım

Taşlarına âdeta resmim işledi

Ben İstanbul'da dağıldım zerre zerre

İstanbul damla damla içimde birikti

Mermer tozu gelip gelip içimde oluştu bir şehir

Bu yeryüzünden ve gökyüzünden ötedeki şehirdir.” (Ercan, 2010: 99)

Sonuçta İstanbul'un, tarih ve kültürü ile birçok şairin ilhamının kaynağı olduğu görülmektedir. Tarihi ve kültürel zenginlik, İstanbul'u maddi bir yapı olmaktan daha ayrıcalıklı bir mekân konumuna taşıyarak sıra dışı bir şehir özelliği kazanmasını sağlamıştır.

2. Yaşanmışlıkların Tanığı İstanbul

Şiir, yaşam ve yaşanmışlıkla sıkı ilişki içerisinde bir sanattır. İstanbul sevgisinin hakim olduğu şiirlerdeki anlam katmanlarından biri de şehirdeki şahsi yaşanmışlıklardır. Kadın, bu şiirlerde şairlerin şehre duyduğu sevgiyi ikiye katlayan ve şehri daha anlamlı kılan bir varlıktır. Sevgiliyle geçirilen özel anlara tanıklık eden İstanbul, bazı şairlerin vazgeçemediği ikinci bir sevgili olur.

İstanbul, Anadolu şehirlerinde doğup büyümüş ve daha sonra bu şehre gelmiş şairlerin gözü bebeği olan bir mekândır. Sivaslı bir şair olan Yavuz Bülent Bakiler'in *Gözlerin İstanbul Oluyor Birden* şiirindeki yoğun İstanbul sevgisinin kaynağında bireysel yaşanmışlıklar etkilidir. Şair, İstanbul'da sevgiliyi sevgilide ise İstanbul'u görür. Öyle ki İstanbul'a bakmak sevgiliye bakmak gibidir. İstanbul'a bakınca yüreğine sevgilinin sevgisinin dolduğunu hisseder. Onun İstanbul'a sevgisi o kadar büyüktür ki sevgilisine baktığında gözlerinde diğer sevgilisi İstanbul'u görür:

“Seninle bir yağmur başlıyor iplik iplik

Bir güzellik doğuyor yüreğime şiirden

Martılar konuyor omuzlarıma

Gözlerin İstanbul oluyor birden” (Ercan, 2010:104)

İstanbul sevgisinin konu edildiği şiirlerde, bu şehrin sevilme nedeni geçmişteki aşklara tanıklık etmesidir. Şehrin kadın özneye hatırlanması ve benimsenmesi, onların kadını şehirde bir tutunma aracı olarak görmesiyle de ilişkilidir. Şehirde tutunma araçları aramak modernleşmenin getirdiği problemlerin bir gereğidir. Şair, modernizmin ürünü olan şehrin baskısından, yabancılığından, verdiği yalnızlıktan ancak şahsi yaşanmışlıkları ile bir nefes alabilir. Bu bağlamda sevgili veya kadın şehirde bir kaçış ve sığınma varlığı

olarak şehre duyulan sevginin bir parçasıdır. Cahit Külebi'nin *İstanbul'daki* adlı şiirinde bu şehir, sevgiliyle yaşanmışlıkların tanığı olduğundan daha anlamlı bir mekâna dönüşmüştür. Külebi, sevdiği kız ile sabah akşam caddelerde gezdiği zamanlara tanıklık eden bu şehirle olan bağını şöyle ifade eder:

“İstanbul'da bir sevdiğim vardı

(...)

Bütün Şehzadebaşı bilir hikâyemizi,

Gülhane Parkı bilir, gemiler bilir,

Gelip geçen bakardı.” (Behramoğlu, 1997a: 439)

İstanbul, Oktay Rıfat'a da acı tatlı birçok duygular yaşatan bir şehirdir. Onun için bu şehri anlamlı yapan asıl sebep, sevgiliyle geçmişte birlikte gezip dolaştığı zamanlara tanıklık etmiş olmasıdır. Şairin, *Anı* adlı şiirinde İstanbul'un güzellikleri ile sevgiliye duyulan aşkın; “sevgili” ve “şehir” bağlamında birbirini tamamladığı görülür:

“Her dakikasını ayrı hatırlarım

Erenköy'de geçen zamanımın

Rüyama girer bir arada

İstanbul bahar ve Türkân'ım

Ağaçlar çiçekteydi

Türkân'ım sağ beraberimde

Kalbim sevda içindeydi

İstanbul bahar içinde” (Kabaklı, 2004: 313)

Görüldüğü gibi güzel ve heyecanlı duyguların yaşandığı zaman dilimlerinde İstanbul, bütün şairlere hep gülümseyen yüzüyle bakar. Sevgili yanında olmasa da İstanbul bütün mekânlarıyla kendisine eski duyguları yaşatmaya devam eder.

Rıfat Ilgaz'ın *Bu Da Bir Özgürlük Şiiridir* adlı şiiri hapisneden çıktıktan sonra İstanbul'u gözleriyle kucaklamanın sevincini dile getirdiği bir şiirdir. Şiirde hapisneden çıkmanın sevinci ile İstanbul'a kavuşmanın sevincinin birbirine karıştığı görülür:

“Tepende ne zamandır unuttuğun güneş,

Liman bildiğin gibi yerli yerinde

Hazır Karadeniz seferine şu vapur,

Şu mavna Haliç'ten geliyor.

Poyrazdır bir uçtan bir uca esen

Çekebilirsin ciğerlerine!

Bu ses fren gıcirtısıdır,” (Behramoğlu, 1997a: 290)

Şair, *Parmaklığın Ötesinden* adlı şiirinde de benzer duygular içerisindedir. Çünkü hapishanenin parmaklıklarından dışarıya bakarken İstanbul'un görselliğinden duyduğu zevk, kendisine tutuklu olmanın ızdırabını unutturur. “İçeride” pencere demirlerinden bakarak İstanbul'un havasına ciğerlerine çektiği nefes, onun için bedensel “özgürlük”ten daha önemli hale gelmiştir. Ayrıca “içeride” olmak, İstanbul'un güzelliklerinin öncekinden daha iyi fark edilmesini sağlamıştır. Pencereden gördüğü “Boğaz”, “Üsküdar” ve “Kızkulesi”nin büyüleyici güzelliği karşısında artık ölüm bile kendisini ilgilendirmemektedir. Şair, kendisine ölümü bile unutturan bu şehri gözleriyle yaşamının verdiği sevinci şöyle dile getirir:

“Şu pencereye verdim kendimi

Bütün üzüntülere karşılık

Boğaz sularının üzerinden

Karşı sırtlara açılmış pencereye

Üsküdar'ı bilmezdim önceleri

Burada ısınırverdi kanım

Vurgunum şu Kızkulesi'ne

Ne de şirin görünüyor uzaktan Karacaahmet

Hiç de söyledikleri gibi değil

Düşündürmüyor adama ölümü

Umudumu yitirmedim

Ölüm umutsuzlar için olmalı” (Behramoğlu, 1997a: 292)

İstanbul'un şehir kültürü ve gündelik yaşamındaki renklilik şehrin özelliklerinden biridir. Orhan Veli, şehrin içinde yaşamasa da o şehri içinde taşıyanlardan biridir. İstanbul sevgisini en güzel anlatan şairlerin başında gelen Orhan Veli, şehirdeki yaşama üslûbunu en iyi dile getiren şiirleri yazmış olduğu söylenebilir. Şehre aidiyet duygusu güçlü olan şair, en meşhur metinlerinden olan *İstanbul'u Dinliyorum* şiirinde şehri gündelik

yaşamın birçok pratiğine sahne olan bir mekân olarak tasvir eder. Şiirde sürekli tekrarlanan “İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı” dizeleri onun şehre ilişkin yaşanmışlıklardan zevk aldığı somut işaretidir. İstanbul’un, gözler kapalı olarak dinlenmesi, musikinin insan ruhunda bıraktığı etkiyi hatırlatır. Şairin, İstanbul’la gözleriyle değil işitme duyusu aracılığıyla bağ kurması okurun her dizede ses unsuruna odaklanmasını sağlar. Şehrin yaşama kültüründen yana olumlu tavır alan şair, İstanbul’la ilgili yaşanmışlıklarını görsel bir dekor olarak gözümüzde şöyle canlandırır:

“İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Bir yosma geçiyor kaldırımdan;

Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.

Bir şey düşünüyor elinden yere;

Bir gül olmalı;

İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı.” (Kanık, 2015: 115)

Orhan Veli’ye göre İstanbul tabii dekoru ile olduğu gibi içindeki insan dekoru ile de anlamlıdır. Yukarıdaki tabloda şehrin sosyal ve kültürel dokusunu ele veren şair, şehrin yaşama üslubu içerisindeki farklı insan görüntülerini de ele verir. “*Kent(i) bir farklılıklar sahnesi*” (Alver, 2009: 431) olarak gören şair, İstanbul’un tutkuyla sevdiği taraflarından biri de çarşılarıdır. Bunların başında ise Kapalıçarşı gelir. Kapalıçarşı bir ticari mekân olmaktan çok öte kültürel bir mekân olarak sadece maddi unsurların değil kültürel alışverişin de yeridir. Dünyanın en hareketli çarşılarından birisi olan Kapalıçarşı² serinliğiyle ön plana çıkarken Mahmutpaşa ise canlı, kalabalık, hareketli, neşeli hâlden dolayı cıvıl cıvıldır. Şiirde yaşamın keyifli taraflarını gördüğü İstanbul’un insan tablosu ile şehrin doğasının bütünleştiği görülür:

“İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı

(...)

Uzaklarda, çok uzaklarda,

Sucuların hiç durmayan çingirakları

² İstanbul’un en ünlü ve büyük çarşısı, kimlik değiştirse de günümüze kadar gelen Kapalıçarşı’dır. Reşat Ekrem Koçu’ya göre; yirmiden fazla meşhur isimli çarşığı sınırları içinde toplamış olan Büyük Çarşı, yaklaşık 30700 metrekairelik bir alanı kaplar. Bkz., Sezer ve Özyalçınar, 2005, *Bir Zamanların İstanbul’u*, s. 144.

(...)

Kuşlar geçiyor, derken;

Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.

Ağlar çekiliyor dalyanlarda;

Bir kadının suya değiyor ayakları;

(...)

Serin serin Kapalıçarşı

Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa

Güvercin dolu avlular

Çekiç sesleri geliyor doklardan

Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;”

Orhan Veli'nin İstanbul'u birçok zıtlığın da mekânıdır. Çalışan “işçilerin ter kokuları” ile “mis gibi kokular yayan güzelim bahar rüzgârı”nın oluşturduğu zıtlıklara rağmen şehre sevgisinin bitmediği anlaşılır.

İstanbul'da doğup büyüyen ve hayatının tamamına yakını bu şehirde geçiren Ziya Osman Saba da İstanbul sevgisiyle dolup taşan bir şairdir. İstanbul, bütün ömrünü, varlığını içinde tutan bir hazine olduğu için “*İstanbul sevgisi, (onun) ömrü boyunca hiç eksilmeyen bir tutku halinde benliğini sarmış(tır).*” (Duymaz, 2017: 227). Saba'nın *İstanbul* adlı şiirinde, şehrin doğasıyla diğer güzelliklerini içerisine alan bir İstanbul sevgisi hakimdir. Şiirin bütün dizelerinde İstanbul sevgisiyle dolup taşan şiirsel öznenin şehre sevgisi o kadar büyüktür ki, uzakta bile olsa onu gözleriyle kucaklayarak hasret giderir. Orhan Veli İstanbul'u gözleri kapalı dinleyerek hissederken, Saba İstanbul'u gözleriyle kucaklayarak bunu gerçekleştirir:

“Seni görüyorum yine İstanbul

Gözlerimle kucaklar gibi uzaktan

Minare minare, ev ev,

Yol, meydan

Geliyor Boğaziçi'nden doğru,

Bir iskeleden kalkan vapurun sesi,

Mavi sular üstünde yine

Bembeyaz Kızkulesi.”

Deniz ve vapur İstanbul’un doğal görüntüsünün ve gündelik yaşamının olduğu gibi şairin de en sevdiği unsurlardır. İşe giderken sabah akşam vapur yolculuğu yapan Ziya Osman’ın, bu yolculukları sırasında yaşadığı duygularını metne döktüğü anlaşılır. Şairin İstanbul’a duyduğu hayranlığın kaynağında doğal, görsel ve işitsel birçok unsur vardır. Şiirde doğal olanı temsil eden denizle mekanik olanı temsil eden vapur bir araya gelerek şehrin güzelliğine güzellik katmaktadır. Şiirde görsel olanı temsil eden Kızkulesi ise İstanbul’un görsel çekiciliğinde birçok şiirde olduğu gibi en büyük pay sahibidir. Şiirde mavi sular üstündeki Kızkulesi’nin duruşu beyaz elbiseli bir kıza benzetilmektedir. Doğal, kültürel ve tarihi olanı kendisinde barındıran şehir, görsel çekiciliği ile şairin eşsiz sevgisini kazanmıştır.

“Bir yanda, serin sabahlarla beraber,

Doğduğum kıyılar: Beşiktaş’ım.

Baktıkça hep, semt semt, yer yer,

Beş yaşım, on beş yaşım, ah yirmi yaşım!

(...)

Ey doğup yaşadığım yerde her taşını

Öpüp başıma koymak istediğim şehir!” (Saba, 2017: 116)

Yukarıdaki dizelerde Saba’nın, hayatının bütün evrelerini kendisini İstanbullu hissederek geride bıraktığı anlaşılır. Saba, yaşanmışlıklarının hepsine tanıklık eden İstanbul’a duyduğu sevgisini şiirin son dizesinde kutsî bir eylemle dile getirir.

3. Doğal Güzelliklerin Şehri İstanbul

Tarihi ve kültürel dokusu ile şairlere ilham vermede cömert davranan İstanbul, doğal güzellikleriyle de birçok şairin şehre duyduğu sevginin kaynağını oluşturur. İstanbul, iki kıta ile iki denizi birbirine bağlayan bir su yolu üzerine kurulmuş olduğu için doğa, İstanbul’un kimliğinin en önemli paçasıdır. İstanbul sevgisinin hakim olduğu şiirlerde şehir, büyümlü görselliğe sahip doğal görünümüyle birçok şairin ilham tablosudur. Şehrin kalabalığında doğallıktan yoksun insanların, doğal olana sığınması kadar olağan bir şey yoktur.

Şair A. Kadir, baştan sona İstanbul sevgisini dile getirdiği *İstanbul* adlı şiirinde şehri doğal güzellikleri ile algıladığından İstanbul’u bir kartpostal görüntüsü gibi zevkle izlenen bir manzara olarak tasvir eder. Bu

tasvirde Boğaziçi ve Kızkulesi gibi İstanbul'un görsel sembolleri dikkati çeker. Boğaziçi şehrin güzelliğini gösteren en parlak ayna, Kızkulesi ise şehrin güzelliğine güzellik katan doğal olanla yapay olanın birbirini tamamladığı bir mekândır. Kızkulesi'nin İstanbul'un görsel dekorundaki yeri, sanki bir kadının yanağındaki “ben” gibidir. “*İstanbul, seyrine doyum olmayan bir resim*” (Ortaylı, 2019: 17) olduğundan şaire göre “denizi ışıltılı ve berrak”, “mehtabı tatlı” bu şehirde insanların “rüyadaymış gibi yaşamaları”nın asıl nedeni doğal güzelliğidir:

*“Orda, adamı düşündüren
denizler vardır
-ışıltılı ve berrak-,
Sarayburnu,
Kızkulesi
Haydarpaşa...
Bak işte köprü,
Böyle ayak altında bütün gün
İşte yollar gıcır gıcır
İşte Sultanahmet Meydanı şu gördüğün.
Nihayet, ilerde deniz
mis gibi balık kokar.
Daha sonra Adalar
ve hep çam ağaçları.
(...)
Galiba böyle görülür İstanbul,
bir kartpostal önünde durup
iştahla bakarsın.”* (Ercan, 2010: 65)

Görsel imgelerin zenginliğine tanık olduğumuz yukarıdaki şiirde İstanbul meskûn bir mekândan çok doğal bir mekân olarak şairin dünyasında anlam kazanmıştır. Metinde doğa ile kent birbirine karşı konumlanan iki değerdir. Sennett'e göre “*nesneye tapınmanın modern bir ifadesi*” olan kent, “*etrafı bomboş binalar yığındır.*” (2013: 74). Kentin bina yığınları haline gelerek bir apartman ve beton dünyasına dönüşmesi şehir kültürünün de

kaybolmasına neden olur. Özellikle “teknoloji fetişizminin ürünü” (Cansever, 2011: 19) olan apartmanların bu kültürün kaybolmasında rolü büyüktür. Paul Claudel’in “üst üste konmuş kutular” (Bachelard, 2013: 58) olarak tanımladığı apartmanların, yani beton yığınlarının insanı maddi olarak kuşatıp manadan yoksun bırakması, birçok şairi mekânda doğal olana odaklanmayı zorunlu bırakmıştır. Çünkü “kent, doğa gibi hakiki değil, sahtedir, sunidir, Tanrısalsal değil, şeytanidir.” (Şakar, 2014: 26). Yukarıdaki şiirde şehrin doğal simgelerinden biri de “meydan”lardır. “Meydan”, şehrin toplanma ve toplumsal alanları olarak insanların başkalarını görmek istediği ve görülmek istendiği mekânlardır. Meydanlar, sosyal ve gündelik pratikler açısından “farlılıkların resmi geçidi” olarak zamanın mekân yoluyla biçimlendiği yerlerdir. Şehrin kültüründe özel bir yeri bulunan ve insanların gündelik pratiklerine ilişkin ipuçlarını veren meydanlar, şehrin yaşama üslûbuna ayna tutar.

A. Kadir’in şiirinde deniz, İstanbul açısından gözleri kamaştıran görselliğin vazgeçilmez parçasıdır. İstanbul sevgisini dile getiren şiirlerde Boğaz’ın güzelliği denizle ve denizin rengi olan “mavi” ile beraber anılır. İstanbul sevgisinde denizin “başka”, mavinin ise “bambaşka” bir yeri vardır. İstanbul’un denizini seyretmek şairlerin en büyük görsel zevkleri arasındadır. “İstanbul dünyada içinden deniz geçen tek şehir” (Mesutoğlu, 2012: 30) olma ayrıcalığına sahip olmasından dolayı, bu özelliği onu su içinde yüzen bir açık hava müzesi görünümüne taşımıştır. Şehrin doğasında apayrı bir yeri olan Boğaziçi, İstanbul’un bir deniz şehri olduğunun somut örneğidir. İstanbul’un doğal güzelliğinde en büyük pay şüphesiz Boğaz’a aittir. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu eşsiz doğal güzellik için; “dünyanın en uzun caddesi” tanımlamasını yaparken mimar Turgut Cansever de Boğaz’ın, İstanbul’u sıradan bir şehir olmaktan çıkararak “sonsuzluğa çakılı bir yıldız(a)” (2011: 26) dönüştürdüğünü söyler. Şehre en büyük görsel ayrıcalığı veren Boğaziçi, birçok şiirin vazgeçilmez tablosudur. Boğaziçi’nin Servet-i Fünûn’dan beri Türk romanında kişilerin sosyal hayatında işlevsel bir değere sahip olduğu bilinmektedir. Necmettin Halil Onan *Boğaz Rüyası* adlı şiirinde deniz ve Boğaziçi üzerinden İstanbul sevgisini işler. Şair, “eşsiz güzelliğe sahip Boğaz”ı pastoral yönüyle hayâlden çıkmayan bir tablo olarak metne taşır. Boğaz, gerçek İstanbul sevgisinin keşfedildiği bir doğal dekor olurken, yaz mevsimi Boğaz’ın gerçek güzelliğini kazandığı bir zaman dilimi olur:

“Son gül dağıldı, son kuş uçup gitti. Şimdi yaz

Yol yol sürüklenen sarı yaprak sesindedir.

Eşsiz güzelliğiyle hayalimde hep Boğaz;

Gönlüm ya ortasında Bebek bahçesinde.

(...)

Her an, yaz ortasında hayal ettiğim Boğaz

Masmavi, göz kapaklarımın arkasındadır.” (Behramoğlu, 1997a: 201)

İstanbul’un üç tarafının denizlerle çevrili olması, şehrin konu edildiği şiirlerde deniz vurgusunun ve buna bağlı olarak “mavi”nin daha çok öne çıkmasıyla sonuçlanmıştır. İstanbul sevgisini dile getiren bütün şiirlerde denizin renginin “mavi”liği şehri tanıtan bir araç ve şehre olumlu bakışın işaretidir. İstanbul, mavinin/denizin içinde yüzen bir şehirdir. Faruk Nafiz Çamlıbel *İstanbul* adlı şiirinde “*Bu mâi çehreli İstanbul’un beyaz ve uzun ufukları*” dizesiyle şehrin denizle olan ahengini ve denizle iç içe oluşunu dile getirir. Çamlıbel’e göre bu şehir asırlar boyunca doğal güzelliğin şehri olarak anılmış bir şehirdir:

“Dalınca gözlerim ağlar bu hüsn-i sâkinde;

Bu beldenin uyuyan bir başka güzellik var

Bütûn tulû ve gurûbunda, subh u leylinde” (Ercan, 2010: 47)

Şair Nurer Uğurlu da *İstanbul’u Ver Bana* adlı şiirinde “Gelecek sizin olsun İstanbul’u ver bana” dizeleriyle İstanbul sevgisinin yanında yaşamın diğer sevgilerinin çok anlamsız kaldığını vurgulamak ister. Uğurlu, şiirde şehrin doğal güzelliğini sezdirmek için “yedi tepe” simgesinden yararlanır:

“Bu şehrin her tepesi mavi su serin hava

Gelecek sizin olsun İstanbul’u ver bana

Nasıl geçti kim bilir ah o yaz bu Hisar’da

Gelecek sizin olsun İstanbul’u ver bana” (Özkan-Durbaş, 1999b: 843)

İstanbul, toprakla denizin buluşarak görsel şölene dönüştüğü bir mekân olma özelliğinden dolayı “*yedi tepeli şehir*” olarak bilinmektedir. “Yedi tepe” imgesi, şehrin doğal güzelliğine bir göndermedir. Şehrin doğal güzelliğinin zihinlerdeki bir yansıması olan “yedi tepe” imgesinin, İstanbul’un yüzyıllar boyunca bir çekim merkezi olmasında payı vardır.³ “Yedi tepe” imgesinin Roma ve başka şehirler için de geçerli olması, bu

³ İstanbul’un “yedi tepesi” için bkz., Faruk Pekin, 2018, *İstanbul/Şehrin Sırları*, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 19-20.

imgenin geçmişten günümüze gelen bir anlayışın sonucu olduğunu gösterir. Turgut Cansever, bu imgenin bütün kültürlerdeki “yedi” sayısının simgesel özelliğinden kaynaklandığını, bu sayının zamana ve mekâna değer kattığını, ancak İstanbul’da “yedi tepe” diye bir durumun söz konusu olmadığını ve bu tanımlamanın imgesel bir duyuştan ibaret olduğunu belirtir. Cansever’e göre “*şehri yedi tepeyle tanımlama teşebbüsü, bir çevreyi idrak teşebbüsüdür.*” (2011: 335). “Yedi tepe”, Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun *Pul Pul* şiirinde de İstanbul’un görsel çekiciliğine göndermede bulunan bir imgedir. Şiirdeki “pul pul” şeklindeki ikileme, şehrin göz alıcı güzelliklere sahip olduğunu sezdirir. Şaire göre “su” ve “ışık” yedi tepeli şehrin güzelliğinin bir başka vazgeçilmez unsurlarıdır:

“Yedi tepeye kurulmuş

Pul pul

Gümüş gümüş balıkları

Pul pul

Işıktan sudan örülmüş

Canım İstanbul” (Eyüboğlu, 2017: 186)

Bedri Rahmi Eyüboğlu, *İstanbul* başlıklı diğer şiirlerinde de şehrin doğal güzelliklerini “deniz” unsuruyla birlikte algılar. *İstanbul Destanı* (2017: 239) şiirinde “balık” ve “martı”larla birlikte zikrettiği şehri, *İstanbul Haritası* (2017: 331) adlı şiirinde ise şehrin doğal güzelliğini gülen bir çehreye benzeterek Kızkulesi’ni bu çehredeki ben olarak kabul eder. Şair şiirde şehrin doğal güzelliklerini adeta “*karnavalesk bir tablo halinde*” (Karadeniz, 2018: 1219) sunar. Şair *Canım İstanbul* şiirinde ise İstanbul’un bir “deniz şehri” olduğunu şöyle hissettirir:

“Canım İstanbul’um nazlı

Deniz elli

Deniz ayaklı

Deniz parmaklı

Taşları altın demişler

Gelip demir atmışlar

(...)

Her taşı deniz” (Eyüboğlu, 2017:386)

Cahit Irgat da “kırk yılını yaşadığım” dediği *İstanbul* adlı şiirinde bu şehre Bedri Rahmi’ye benzer duygularla bakarak en ayrıcalıklı tarafının doğal güzellikleri olduğunu düşünür. Irgat, nereye gitse kime baksa hep İstanbul’un doğal güzelliği aklına gelir. İstanbul, yaşamının da en güzelini insanlara vermiştir. Ona göre yağmurun bile en güzeli İstanbul’a yağar. Irgat, su ve deniz unsurlarıyla beraber andığı şehre doğanın kat kat güzellik kattığını düşünür:

“Balıklar geliyor allı pullu

Gözlerinde görüyorum İstanbul’u

Uçsuz bucaksızlık ortasında

Gözlerinde görüyorum İstanbul’u

Yağmurun en güzeli İstanbul’dadır.

Ağ çektiği saatte balıkçıların

Yağmurun en güzeli İstanbul’dadır.” (Ercan, 2010: 62)

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde ayrıcalıklı bir yere sahip şairlerden olan Necip Fazıl Kısakürek, yaşamının büyük bir bölümünün geçirdiği bu şehirle ilgili birçok yazı ve şiir kaleme almıştır. *Canım İstanbul* adlı şiiri edebiyatımızda İstanbul sevgisini en güçlü dile getiren şiirlerinden biridir. “*Canım İstanbul*” gerçekten bir şehir, adı belirtilmiş bir şehir için yazılmış. İki ayrı dünyanın insanları olmakla beraber Orhan Velinin “*İstanbul’u Dinliyorum...*” şiiriyle duygu bakımından paralellikler taşır.” (Okay, 2014: 153). Şairin İstanbul’a sevgisi o kadar güçlüdür ki şehri canı ve vatani olarak benimser. Kısakürek, “Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz” sözünü “Ana gibi yâr olmaz, İstanbul gibi diyar” şeklinde bu şehre uyarlayarak şehre duyduğu sevgisini perçinler. İstanbul’un Fatih, Beyoğlu, Üsküdar, Kadıköy, Eyüp gibi ilçelerini anarak şehre bir bütün olarak bakan şair, İstanbul’un doğasına da büyük bir sevgi besler. Özellikle şehri denizin vatani olarak görür. Şaire göre ay ve güneş ezelden beri iki İstanbullu’dur ve deniz ile güneşin İstanbul’daki yansıması hiçbir şehirdekine benzememektedir. Bu nedenle deniz ve toprağın ahenkle buluştuğu İstanbul bir masal şehirdir. Necip Fazıl, bu şehre tamamen iyimser duygularla bakar. Öyle ki şaire göre bu şehrin ağlayan insanları bile mutludur:

“Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;

Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.

İçimde tüten bir şey; hava, renk, edâ, iklim;

O benim, zaman, mekân aşmış sevgilim.

*Çiçeği altın yaldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden iki İstanbullu'dur.
Denizle toprak, yalnız onda ermiş visale,
Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misale.
İstanbul benim canım;
Vatanım da vatanım
İstanbul,
İstanbul...” (Ercan, 2010: 52)*

İlk dizelerden itibaren ruhu İstanbul sevgisiyle dolu olduğu görülen şairin bu sevgisinde oldukça samimi olduğu dikkat çeker.

Görüldüğü gibi mekânın görme duyusu üzerindeki etkisi şehre duyulan sevgiyi farklı boyutlara taşımıştır. İstanbul, doğal güzellikleriyle de şairlerin gönlünde taht kuran ve bu özeliğiyle “biricik” olan bir şehirdir. Şehrin doğal güzelliklerine vurgu yapan bütün şiirlerde İstanbul’un “seyirlik bir metafora dönüşmüş” (Okay, 2012: 12) olduğu görülür.

4. Özlenen Şehir İstanbul

İstanbul; tarih, kültür, geçmiş, kaybolan değerler ve yaşanmışlıklara tanıklık eden mekân olduğu için hep özlenen bir şehir konumunda olmuştur. “Edebiyat, bir şehrin mazesine dair kayıpları gündeme getirirken, (...) şehri oluşturan tarihi süreklilik ve birikimin fark edilmesi amacını taşır.” (Yılmaz, 2019: 376). İstanbul sevgisini dile getiren şiirlerin bir boyutu olan özlem, birçok metinde sonu gelmeyen bir özlemdir. Nurettin Özdemir, *Uzak İstanbul* adlı şiirinde sevgiliden uzak olmakla İstanbul’dan “uzak” olmayı aynı görür. Şairin özlem duyduğu iki varlık vardır: Biri sevgili diğeri ise İstanbul. Ancak ikisi de uzaktadır. Sevgiliyle geçirilen güzel zaman dilimlerine ev sahipliği yaptığı için İstanbul kendisinde unutulmaz hatıralar bırakmıştır. Şiirde şehrin iki simgesi “mavi” ve “yeşil” uzaktaki sevgiliyi de hatırlatan renklerdir:

*“Bu maviyi biliyorum. Boğaz’dan
Ne güzel yakışmış gözlerinize.
Mirgün çınarlarından bu yeşil
Öylesine kanat germiş denize.
Bu içimde büyüyen özlemindir,*

İstanbul gibisin... Uzak... Ve güzel” (Kabaklı, 2004: 339)

İstanbul başlıklı birçok şiiri bulunan Ümit Yaşar Oğuzcan için İstanbul sevgisi sıradan bir sevgi değildir. Şair, *İstanbul’u Sevmek* şiirinde şehre ilişkin duygularını dile getirirken metne İstanbul’u sevmekle başlar. İstanbul’u vefasız ve esrarlı bir sevgili olarak gören şair yine de bu sevgiliyi vazgeçilmez görür. B. Kemal Çağlar’ın *Kalamış* isimli şiirindeki “İstanbul’u sevmezse gönül aşkı ne anlar” dizesinde vurgulandığı gibi İstanbul, sevmeyi de özlemeyi de insana öğreten bir şehirdir. Ümit Yaşar, şiirinde güzel olan her şeyi İstanbul’la özdeşleştirir. Şaire göre, İstanbul ayrılığın, özlemin, yalnızlığın ve ölümün şehridir. Ancak dalgaların hüznü bir şarkıyı andırdığı bu şehir kendisi için “vazgeçilmez bir tutku”dur. Bu tutkunun ve özlemin son bulması ise imkânsız gibi görünmektedir:

“Nereye gitsen o vazgeçilmez tutku seninle

Seninle özlem, o aşk, o sevgi

Ne kadar kalsan, bir gün anlarsın

Güzel olan her şey biraz İstanbul gibi” (Özkan-Durbaş, 1999a: 545)

Ümit Yaşar Oğuzcan’ın *İstanbul* adlı bir başka şiirinde de bu şehre olan sevgisi özlem duygusuyla yanyanadır. İstanbul’u bir sevgilisi gibi gören şair, o kadar âşıktır ki nereye gitse, ne yana baksa daima onu görür. Şair, şehre sevgisinden dolayı onsuz yapamayacağını ve özleminin bitmeyeceğinin de farkındadır:

“Evin içinde bir oda, odada İstanbul

Odanın içinde bir ayna, aynada İstanbul

Adam sigarasını yaktı, bir İstanbul dumanı

Kadın çantasını açtı, çantada İstanbul

...

İnsan bir kere sevmeye görsün, anladım

Nereye gidersen git, orada İstanbul” (Ercan, 2010: 84)

Tarihi ve kültürel bağlamda geçmişi içinde barındıran İstanbul, yurt dışında bulunduğu zaman Yahya Kemal içinde özlenen bir şehir olmuştur. Ona göre daha önce bu şehirde yaşayan ve bu şehri yaşayanlar için İstanbul’un dışında olmak; “bitmek bir özleyiş”tir. *Eylül Sonu* adlı şiirinde şehre duyulan özlemi içki motifi ile veren şair bu özlemi “yıllarca kanmadan içilen nadir içki”ye benzetir:

*“Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...
İçtik bu nâdir içki'yi yıllarca kanmadık...
Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık!
Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor;
Lâkin vatandan ayrılışın ıztırâbı zor.
Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.”* (Beyatlı, 2014: 33)

Yağma adlı şiirinde, İstanbul'u bütün olumsuzlukların yaşandığı kent olarak tasvir eden Ahmet Muhip Dıranas, “güneş ve sular mucizesi” şehrin eski değerlerini yitirmesinin hüznünü metne taşır. İstanbul'un çirkinliklerini seyrederken bile muhayyilesi “eski”den kalan “cennet” diye tanımladığı “Boğaz”a odaklanır. Şair, şehrin doğal güzelliğini sonsuza kadar sürdüreceğini, “körelen insan kalbi”ne karşılık İstanbul'un her zaman asaletini koruyacağına inanır. Şiirdeki;

*“Uzanıp yıldızları tutsa elim
Bulur muzuz yeniden o cenneti?”* (Ercan, 2010: 54)

dizelerinde ifadesini bulan İstanbul özlemi şehrin doğal güzelliklerini, “eski”yi, eski değerlerini yeniden yaşamının imkânsızlığına yapılan bir vurguyu içerir. “Tarih, yitirmiş olduğumuz bir gönderenler sistemidir.” (Baudrillard, 1998: 61). İstanbul'un güzelliklerini bütün olarak algılayan şair, şehri insanla değer kazanan bir mekân olarak görür. Ancak “Tanrı ve tarih güzeli” bu şehirdeki bütün insanlar “geçmiş günler”e artık bir yalan gözüyle bakmaktadırlar. Dıranas, tarihi ve kültürel süreçte unutulmuş ve yitirilen değerlere duyduğu özlemi şöyle dile getirir:

*“Mutluluklar şehri bir İstanbul'du,
Şiirler, buluşmalar, aşklar... Şimdi
Akşam olan bir gün gibi son buldu;
Ne şiir kaldı, ne aşk, ne beklenti.
Tığ gibi minareleriyle, kendi
Kendisinde güzel, tek, yüce, kutlu
Bir ölümsüzlükler, zaferler kenti”* (Ercan, 2010: 54)

Tarihi, kültürel, sosyal ve maddi bir yapı olan “şehir, insanlara ait anıların ve geçmişin ambarıdır. Ve ayrıca kültürel simgeler deposu olarak

da işlev görmektedir.” (Urry, 2018: 46). Bu bağlamda şair yukarıdaki dizelerde zaman-mekân ilişkisinden hareketle “sonsuzluğa çakılı” İstanbul’un, temsil ettiği tarih ve kültür ile zamana direndiğini düşünmektedir.

Muzaffer Tayyip Uslu, *İstanbul’a Hasret* şiirinde İstanbul’dan uzak her yeri “gurbet” olarak bildiği için bu şehre özlemi büyüktür. Şehre duyulan bu özlem, şairde bir çaresizliğe dönüştüğü için başka sığınaklar peşindedir:

“Ne iştir ben de bilmem

İçtikçe hatırlıyorum

Hatırladıkça içiyorum

Doldur kadehi anam babam” (Behramoğlu, 1997a: 520)

Bir şairin şehre karşı hislerinde, o şehirde doğup büyümesinin etkisi büyüktür. Şehir ekseninde yaşanmışlıklar şairlerin İstanbul’a ilişkin algılarını belirlese de “yedi tepeli” bu şehir görmeden de birçok şairin dünyasında yer etmiştir. İstanbul’u görmeden seven ve özleyen Sefa Kaplan, *İstanbul’u Yaşamak* adlı şiirinde şehre duyduğu özlemi “gönül susuzluğu”na benzetir. İstanbul’u gönülleri süsleyen bir şehir olarak kabul ettiğinden bu gönül susuzluğunu giderecek günü sabırsızlıkla bekler. Gönül köprüleri ile şehre ulaşmak arzusundaki şair, şehrin sembollerini hatırladıkça İstanbul’a özlemi daha çok büyür:

“Güç yetiririm belki, gönlümün susuzluğuna

Lâkin ‘İstanbul, İstanbul’ diye ağlar şafaklarım.

Ben görmeden yaşadım İstanbul’u

Dilerim görerek yaşasın yavrularım!” (Kabaklı, 2004: 358)

Kemal Or, *İstanbul* (Kabaklı, 2004: 326) adlı şiirinde bu şehrin kendine özgü sırları olduğundan bahsederek “minaresi kalem”den olan bu şehrin asıl isminin “güzelistan” olması gerektiğini düşünür. Şaire göre bu şehrin ekmeğe “zehir” katan yönleri olsa da İstanbul dünyada paha biçilmeyen ve asla vazgeçilemeyen bir şehirdir. Kendisini şehrin uzağında gören şairlerden Mehmet Çınarlı da, *Tepebaşı Bahçesinde* adlı şiirinde bu şehre duyduğu özlemi şöyle dile getirir:

“Nereye gitsem, kışta, ilkbaharda

Yaşamak içimde bir özlemdir” (Kabaklı, 2004: 327)

Nevzat Üstün ise *Yalan Dünya* (Behramoğlu, 1997b: 540) adlı şiirinde özlemlerle bu şehri anar. Burdur’da yaptığı askerliğinde, Burdur Gölü’nü gördükçe Galata Köprüsü’nü, Arnavutköy, Çengelköy ve Bebek’i hatırlar ve

Boğaz’dan geçen vapurları düşünür. Erol Çankaya’nın *Siren* adlı şiirinde ise; şehrin şimdiki halinin karamsar çizilmesinin nedeni kaybedilen ve geçmişte kalan değerlerin geri gelmesinin imkânsızlığıdır:

“Bana mazinden konuş biraz

Nerde o şıp deyip bacasını kıran mavnalar

Güzel Türkçe’ne ne oldu

Gömdün mü Cadde-i Kebir’i” (Behramoğlu, 1997b: 954)

İlhan Geçer’in *Yaz Akşamında İstanbul* adlı şiirinde de şehirle ilgili hatırlamalarının zamanla bir özleme dönüştüğü görülür. “Akıp giden zaman” ise şairin söz konusu özlemine daha derin hale getirmiştir:

“Köhneleşmiş yahılar uzak özlemler gibi

Mahûr beste duyulur hâlâ odalarından

Korularda bir devrin kaybolmuş saltanatı

Hayal gibi düş gibi akıp gitmede zaman” (Ercan, 2010: 64)

İstanbul, tarihi süreçte farklı kültür, medeniyet ve inancın mirasını kuşaktan kuşağa aktaran bir şehir olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı birçok şairin özlemle andığı, özleminin bitmediği ve görmek için can attığı bir şehir konumundadır.

SONUÇ

Edebiyat, şiir yoluyla şehirleri yorumlarken okuruna hem estetik haz verir hem de tarih ve kültür bağlamında şehri tanımamızı ve onu sevmemizi sağlar. Hayatının büyük bölümü şehirde geçen insan, şehirle ontolojik ilişki içindedir. Mekân ve insan arasındaki bağın en güçlü örneği İstanbul sevgisinin dile getirildiği şiirlerde görülür. Bir kültür ve medeniyet şehri olan İstanbul, kendine özgü tarihi, kültürel ve doğal iklimiyle edebiyatımızın olduğu gibi şiirimizin de en ayrıcalıklı şehridir. Türk’ün ruhunu ve İslamiyet’in ruhaniyetini taşıyan bu belde geçmişten günümüze kadar yerli ve yabancı birçok edebiyatçının ilgisini çekmiştir. İstanbullu olan olmayan, İstanbul’u gören görmeyen birçok şair şehirle ilgili şiirler yazmış veya şehrin adını herhangi bir şiirinde zikretmiştir. Türk-İslam medeniyetinin bu gurur beldesi hakkında yazılan şiirler, şehrin şöhretine şöhret katmıştır. Şiirleri ile şehre sahiplik yapan şairler, bir bakıma şehrin kültürüne ve kimliğine katkı sunmuşlardır. İstanbul, fetihten sonraki süreçte kültürel kimliğimizin de sembolü haline gelmiştir.

İstanbul, bu şehre sevgisini dile getiren ilk şiiri yazan Fatih Sultan Mehmet'ten günümüze kadar tarih, kültür, mimari, musiki ve doğası ile birçok şairi kendisine çeken bir şehirdir. Birçok şiirde hem nesne hem de özne konumundaki İstanbul, hayranlık, sevgi ve özlem duyulan çok özel bir mekân olmakla birlikte olumsuzlukları ile dahi yaşanılmak ve görmek istenilen bir şehir olarak tasvir edilir. Şehre sevgisini dile getiren şairlerin gelenekle uyum halinde olması, şehre olumlu yaklaşımlarında belirleyici olmuştur. Hatıralar ve yaşanmışlıklar da birçok şairin bu şehre bağlanma sebepleri arasındadır. Sevgili veya kadın, şahsi yaşanmışlıkların bir parçası olduğundan bu şiirlerde şehre sevginin kaynakları arasındadır. Şehir, yaşanmışlıkların dile getirildiği şiirlerle adeta daha çok güzelleşen bir mekân olmuştur.

Sanat özü itibarıyla maddeye üstün gelen bir özelliğe sahiptir. İstanbul sevgisinin ele alındığı şiirlerde şehir sadece maddi planda bir mekân olarak algılanmaz. Bazı şairler, maddi olanda manevi olana odaklanmış ve bu yapılarla ruhsal olanı sezmişlerdir. Bunun sonucunda şehirdeki birçok mekan, yapı, minare ve kubbe gibi mana aleminin sembolleri bu şiirlerin birçoğunda simgesel bir değer yüklenmiştir. Bu semboller ile Boğaziçi, Kızkulesi gibi doğal sembollerin ruhsal ve estetik manada birer haz mekânına dönüştüğü anlaşılır. Mekân, İstanbul sevgisinin dile getirildiği şiirlerde bir kültürel bellek, millî hafıza ve kimlik görevi taşır.

Dinin ve kültürün sembolleriyle dolu bu şehrin kaderindeki en bilinen şeylerden biri doğasındaki güzelliklerdir. Bazı şairler şehrin tarihi ve kültürel kodlarını öne çıkarırken, bazıları doğal güzellikleriyle şehirle bağ kurarlar. Şiir sanatında bazen bir kaçış olarak görülen doğa, bu şiirlerde şehre duyulan sevgi ve özlemin kaynağı durumundadır. Söz konusu şiirlerde İstanbul; Boğaziçi, Kızkulesi ve deniz gibi doğal simgeleriyle bir “yeryüzü cenneti” olarak tasvir edilir. Özellikle şiirleriyle İstanbul'la özdeşleşen Nedim, Yahya Kemal, Necip Fazıl, Orhan Veli, Ziya Osman gibi şairler kendilerini bu şehrin bir parçası ve manevi mirasçısı hissederler.

İstanbul, kendisine sevgi duyan şairleri sadece bedenle değil psikolojik da olarak bağlayan bir şehirdir. Onların şehre duydukları sevgi ve özleminde hayatlarının büyük bölümünü bu şehirde geçirmiş olmalarının payı vardır. Şehrin dünü ve bugününü bir bütün olarak gören şairlerin, şiirin tanıklığında İstanbul'u tarihi, kültürel, doğal özellikleri ve şahsi yaşanmışlıklarıyla daha anlamlı bir mekâna dönüştürdükleri görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Şerif** (2011), Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Alver, Köksal** (2009), Kent Kültürü Üzerine Notlar, *Hece*, s.150/151/152, s. 428-433.
- Assmann, Jan** (2018), *Kültürel Bellek*, (Çev: Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir** (2015), *Aşk Estetiği*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bachelard, Gaston** (2013), *Mekânın Poetikası*, (Çev: Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Baudrillard, Jean** (1998), *Simülarklar ve Simülasyon* (Çev: Oğuz Adanır), İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Behramoğlu, Ataol** (1997a), *Son Yüzyıl Büyük Türk Şiiri Antolojisi 1*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Behramoğlu, Ataol** (1997b), *Son Yüzyıl Büyük Türk Şiiri Antolojisi 2*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Beyatlı, Yahya Kemal** (2014), *Kendi Gökkubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Buttanrı, M.** (1997). *Atik-Valde'den İnen Sokakta*. Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış/Nevin Önberk Armağanı (Yay. Haz: M. Ölmez), Ankara: Simurg Yayınları. s. 67-81.
- Cansever, Turgut** (2011), *İstanbul'u Anlamak*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çankaya, Erol** (2016), Payitahttan Metropole: Türk Şiirinde İstanbul, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 25, S. 4, Ekim, s. 87-117.
- Cengiz, Metin** (2010), *Metin, Kültür ve Şiir*, İstanbul: Şiirden Yayınları.
- Çelebi, Asaf Halet** (2002), *Divan Şiirinde İstanbul*, İstanbul: Hece Yayınları.
- Dursun, Çiler** (2000), Zaman: Modern ve Postmodern, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S. 84, Bahar, s. 189-211.
- Duymaz, Recep** (2017), *Ziya Osman Saba*, (Haz.: M. Nuri Yardım), *Ziya Osman Saba Sevgisi*, İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 226-228.

- Eliot**, Thomas Stearns (1983), *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (Çev.: Sevim Kantarcıoğlu), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eliot**, Thomas Stearns (2012), *Gelenek ve Şair, Şiir Sanatı*, (Çev.: Sevim Kantarcıoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları, s. 171-179.
- Erol**, Murat (2009), İsim Şehir ve Tarih Eşittir Yahya Kemal, *Hece*, s. 145, s. 98-114.
- Eyüboğlu**, Bedri Rahmi (2017), *Dol Karabakır Dol*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Göka**, Şenol (2011), *İnsan ve Mekân*, İstanbul: Pınar yayınları.
- Hançerlioğlu**, Orhan (2017), Ziya Osman Saba, (Haz.: M. Nuri Yardım), *Ziya Osman Saba Sevgisi*, İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 103.
- Kabaklı**, Ahmet (2003), *İstanbul Güldestesi*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kanık**, Orhan Veli (2015), *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karadeniz**, Mustafa (2018), *Tuvaldeki İstanbul: Bedri Rahmi Eyuboğlu’da Mekân Algısı*, III. Meslekî Uluslararası Teknik Bilimler Kongresi, Gaziantep, s. 1213-1217.
- Karaca**, Alaattin, (2004), Yahya Kemal’in İstanbul’undan İlhan Berk’in İstanbul’una, *Hürriyet Gösteri*, S. 296, s. 50-57.
- Karakoç**, Sezai (1999), *Günlük Yazılar IV Gün Saati*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karataş**, Turan (2019), *Doğunun Yedinci Oğlu/Sezai Karakoç*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kos**, Karoly (2019), *İstanbul/Şehir Tarihi ve Mimarisi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Lefebvre**, Henri (2014), *Mekânın Üretimi* (Çev: Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mesutoğlu**, Neşe (2012), *İstanbul/Hayalden Gerçeğe Sözden Yazıya Röportajlar*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Okay**, Orhan (2012), *Başka İstanbul Yok Mu?*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Okay**, Orhan (2014), *Necip Fazıl/Sıcak Yarada Kezzap*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ortaylı**, İlber (2019), *İstanbul’dan Sayfalar*, İstanbul: Kronik Yayınları.

- Özbalcı**, Mustafa (1996), *Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdenören**, Rasim (2016), *Ruhun Malzemeleri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özkan**, Abdullah - Durbaş, Refik (1999a), *Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Şiiri Antolojisi 3*, İstanbul: Boyut Dosya Yayınları.
- Özkan**, Abdullah - Durbaş, Refik (1999b), *Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Şiiri Antolojisi 4*, İstanbul: Boyut Dosya Yayınları.
- Pala**, İskender (2015), İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri,
(Ed: Ahmet Emre Bilgili), *Şehir ve Kültür/ İstanbul*, İstanbul: Profil Yayınları, s. 191-250.
- Pekin**, Faruk (2018), *İstanbul/Şehrin Sırları*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Saba**, Ziya Osman (2017), *Cümlemiz/Bütün Şiirleri*, İstanbul: Can Yayınları.
- Salman**, Cemal (2015), Didem Madak Şiirinde Zaman ve Mekân (Haz.: Solmaz Zelyut), *Didem Madak'ı Okumak*, s. 217-250, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett**, Richard (2008), *Ten ve Taş*, (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett**, Richard (2013), *Gözün Vicdanı*, (Çev.: Süha Sertabiboğlu / Can Kurultay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezer**, Sennur-Özyalçın, Adnan, (2005), *Bir Zamanların İstanbul'u*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Şakar**, Cemal (2014), *Edebiyat Ne Söyler*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tanpınar**, Ahmet Hamdi (2006), *Yaşadığım Gibi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar**, Ahmet Hamdi (2014), *Yahya Kemal*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taşdelen**, Vefa (2009), Antik Kentlere Doğru, *Hece*, Sayı 150/151/152, s. 23-36.
- Tuluk**, Ömer İskender (2009), Osmanlı Kent Kimliğinin Mistik Öğeleri: Dini Yapılar ve Mezarlıklar, *Hece*, Sayı 150/151/152, s. 73-87.
- Tunceroğlu**, Ayşe Göktürk (2008), *Gurbet Dediğin*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- Urry**, John, (2018) *Mekânları Tüketmek* (Çev: Rahmi G. Ögdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yener, Ali Galip (2009), Şehrin Belleğın ve Edebiyat Tarihinde İzmir, *Hece*, Sayı 150/151/152, s. 400-405.

Yılmaz, Ebru Burcu (2019), *Edebiyat Şehir Hafıza /Türk Romanında Hafıza Mekânı Olarak Şehir (1940-1960)*, Ankara: Kesit Yayınları.